

Erdősné Borz Zsófia

Pillanatképek egy zenekar történetéről¹

Pillanatképek egy zenekar történetéből címmel nyílt kiállítás 2023. november 16-án a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában. Az impozáns Erdődy palota Bartók termében tartott megnyitó ünnepségen Richter Pál, az intézmény igazgatója köszöntötte a megjelenteket, majd Dalos Anna, a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum vezetője beszélt a Filharmóniai Társaság gyűjteményének archívumba kerülésének jelentőségéről. Tóth László Csaba, a Budapesti Filharmóniai Társaság elnöke megnyitó beszédében örömét fejezte ki amiatt, hogy a 170 éves együttes anyaga kutathatóvá és elérhető vált. Az eseményen az együttes három muzsikusa, Soltész Ágnes (hegedű), Tóth Balázs (brácsa) és Stankowsky Endre (gordonka) játszottak részleteket a zenekar egykori elnökkarnagya, Dohnányi Ernő Triószerepléséből (op. 10). A kiállítóterben a kiállítás kurátora, Laskai Anna tartott tárlatvezetést a megnyitón megjelentek számára.

Ahogy a Zenetörténeti Múzeumban rendezett legtöbb kiállítás esetében, ehhez a tárlathoz is készült egy kötet, amely összefoglalja a koncepciót, bemutatja a különféle témákat és a kiállított műveket. Ebben az esetben nem sokkal a tárlat megnyitását követően 2024 elején vehettük kézbe először a katalógust. A kötet szerzője maga a kurátor, Laskai Anna a témában igen jártas fiatal zenetörténész. 2014-től erősíti az Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum kutatóközösségét. Egyetemi tanulmányai mellett már több jelentős publikációja készült Dohnányi Ernő munkásságáról, illetve a Filharmóniai Társaság tevékenységével is behatóan foglalkozott, többek között az Egyesület fennállásának 165. évfordulója kapcsán is.² Nem véletlen tehát, hogy a 170. jubileumot is kiemelt figyelemmel tüntette ki. Doktori disszertációját 2023-ban adta le, amelyben Dohnányi Ernőnek a Filharmóniai Társaság elnökkarnagyi tevékenységét elemezte.

¹ Laskai Anna: *Pillanatképek egy zenekar történetéből*. Kiállítás a Budapesti Filharmóniai Társaság fennállásának 170. évfordulója alkalmából / *Snapshots from the History of an Orchestra. An Exhibition to Celebrate the 170th Anniversary of the Budapest Philharmonic Society*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Zenetudományi Intézet, Budapest, Magyarország, 2023, 196 pp.

² Laskai Anna: *Filharmóniai Társaság 165. Dokumentumok a nagy múltú zenekar Emlékgyűjteményéből* MUZSIKA: KÉPES HAVI ZENEI FOLYÓIRAT 61 : 9 pp. 10-16. , 6 p. (2018)

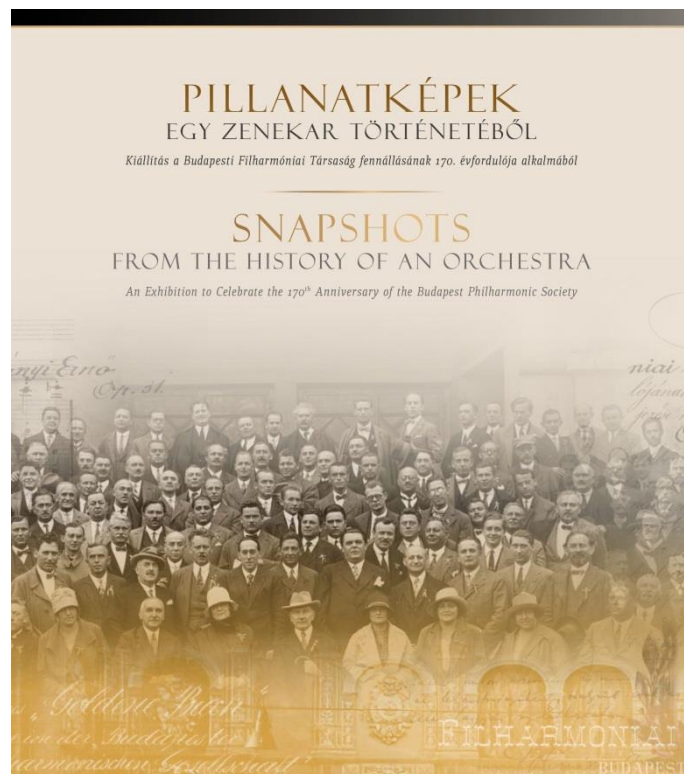
A Pillanatképek egy zenekar történetéből című kiállítás a Zenetörténeti Múzeum 1. termében

Tekintve, hogy a zenekar koncertéletről, elnök- és vendégkarnagyairól, korábbi jubileumairól már számtalan kiváló publikáció készült, illetve a közelmúltban egy friss zenetörténeti reflektálás is napvilágot látott az Együttes 170 évéről ennek a katalógusnak a nyomán, jelen könyvismertetés a katalógus és kiállítás összehasonlítása felől közelíti meg a témakört.³

Bár evidens és általános elterjedt szokás, mégis érdemes feltenni a kérdést, hogy miért is fontos, hogy egy tárlathoz kötet is készüljön? A válasz egyszerű, egy időszaki kiállítás múlandó, és ha nem csak az emberi emlékezetben szeretnénk megőrizni, akkor valami maradandó formátumra van szükség. A különböző fotó- és videó dokumentációk mellett, amik manapság már egyre jobb minőséget eredményeznek, egy kiállítási katalógus tudja a leginkább ezt a feladatot ellátni. A jó katalógus több funkciós, egyrészt dokumentálja az adott kiállítást, másrészt útmutatóként segít felfedezni, megérteni és kiegészíteni a látottakat, nem utolsósorban pedig olyan tudományos igényű kötet, amely önmagában is kiemelkedő kutatási eredményközvetítő platform.

³ Gombos László: A Filharmóniai társaság 170 éve. in. Zene-kar 2024. XXXI. évf. 2. szám, 33-37.

Egy rendkívül elegáns, gazdagon illusztrált katalógust vehetünk most kézbe. A közel négyzetes formájú kötet borítója puha, de a fülek megfelelő tartást adnak. Ami első pillantásra rögtön feltűnik, az az alkalomhoz illő grafikai megjelenítés. A grafikai terveket Demeter Gitta, a HUN-REN BTK Történettudományi Intézet munkatársa készítette, aki nem először kapott megbízást az Zenetudományi Intézettől kötet vagy kiállítás design kivitelezésére. A monokróm, szépiás színvilágú borító egyfelől a téma, illetőleg a társaság történetiségére utal, másfelől a jubileumhoz illő ünnepélyességet áraszt magából. A katalógus grafikai megoldásai természetesen a kiállításban is visszatérnek.

A kiállítási katalógus borítója

A könyv elő- és hátlapja nemcsak tartást ad, hanem a múlttal és a jelennel keretez. Az előlapon az együttes 1927-es frankfurti vendégszereplésekor készült csoportkép kapott helyet, – a teljes fotó a katalógus 122. oldalán látható, – míg a hátoldalon az budapesti Operaház díszlépcsőjén 2023-ban fotózott csoportkép látható. Ez a párhuzam a hármás számú függelékben is visszaköszön. A 195. oldalon csupa neves muzsikus nevét olvashatjuk, akik a Budapesti Filharmóniai Társaság zenekarának tagjai voltak az együttes alakulásának évében, 1853-ban. Ha lapozunk egyet, akkor a következő oldalon napjaink kiváló zenészeinek

névsorát láthatjuk, akik a zenekar 170. jubileumának évében, 2023-ban voltak tagjai az együttesnek. De ne szaladjunk ennyire előre.

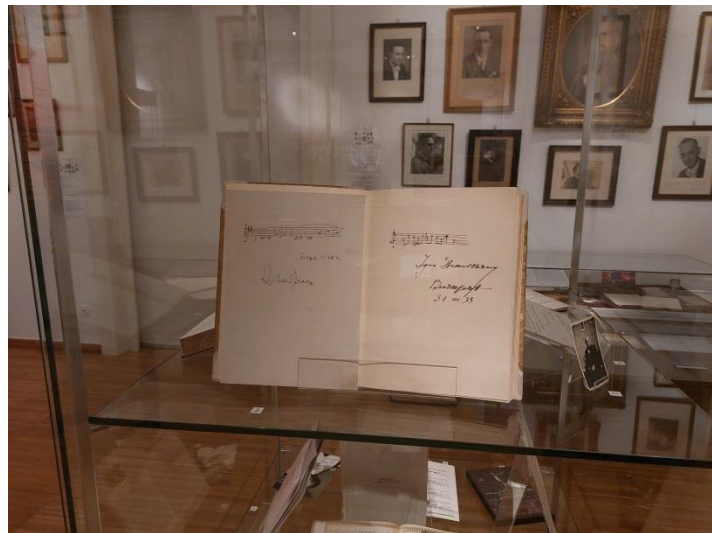
A címlap és az impresszum után rögtön a könyv elején találjuk a tartalomjegyzéket, így hamar képet kapunk a kötet felépítéséről. A 196 oldalas katalógus egymástól jól tagolt 11 fejezetre osztott. Az egységek elválasztását a zenében is oly hatásos „szünettel” oldották meg: a dupla oldal jobb oldalán a következő fejezet címe olvasható, a szemben lévő bal oldal pedig jóformán üres, csak halványan kirajzolódó design elemek kaptak helyet rajta. A fejezetek egységesen két hasábra osztottak, egyik a magyar, míg a másik az angol szöveget tartalmazza. A gondos fordítás Kusz Viktória munkája. A kétnyelvűség természetesen az egész kötetben és kiállításban jelen van, a címtől a szövegeken át a képfeliratokig.

A kiállítás és katalógus összevetése számos szempont alapján végig vihető. Művészettörténészként zenetörténeti fejtegetésekre nem vállalkozván a kiállításból indulok ki, hiszen a katalógus sem jöhetett volna létre kiállítás nélkül. Vagy ha mégis, akkor más műfajban jelentek volna meg Laskai Anna kutatási eredményei. Egy hatalmas gyűjtemény bekerülése után nincs könnyű helyzetben a kutató, még akkor sem, ha a témában jártas szakember. A 2022-ben átvett anyagot elnézve hamar kirajzolódott a cél, hogy a 2023-as jubileumot nagyszabású kiállítással is meg lehetne ünnepelni. Ezzel a szemlélettel kezdte Laskai Anna a számtalan dokumentum, kotta, emléktárgy, fotó átválogatását és feldolgozását, míg végül összeállt a kiállítani kívánt művek hosszú listája.

Részletfotók a kiállításból

Ahogy a katalógus bevezetőjében maga a szerző írja, a kiadványban az összes kiállított tárgy reprodukciója szerepel, nem csoda hát a kiadvány figyelemreméltó vastagsága. Amíg a kiadványban zavartalanul áttekinthető az összes tárgy, addig a kiállításban ez már nem olyan egyszerű. A tárlat addig nyújtózhatott, amíg a takarója, esetünkben a Zenetörténeti Múzeum első, időszakos kiállításokra fenntartott terme engedte. A megtömött vitrinek többségében találunk kiválóan elhelyezett fókuszpontokat, kezdve a bejáratnál szemben elhelyezett, a belépő látogatóval szemben kinyitott, *Die Zugposaune. Bombardon. Az Operaház és a filharmonikusok muzsikusi által készített belső használatú vicclapjával*, egy másik álló vitrin felső polcán helyet kapott *Dohnányi Ernő: Ünnepi nyitány (op. 31. 1923) partitúra másolói kéziratán keresztül Dohnányi aranyozott babérkoszorújáig*. Azonban a többség „elveszik a tömegben”. A teremben az látogatók egyéni felfedezését a bejáratnál elhelyezett vezetők hivatottak segíteni, külön magyar, illetve angol nyelven. Bár nem ez a legpraktikusabb módja a tárgyak bemutatásának, a vitrinekben nem maradt elegendő hely a tárgyfeliratok elhelyezésére, így alternatív megoldást kellett választani. A könyvben ilyen problémával nem szembesülünk, a több oldalra eloszlott képanyag mellett mindig az adott fotó mellett szerepelnek a megnevezések és adatok.

Részletfotók a kiállításból

A képek uralta katalógusban természetesen összefoglaló szövegek is helyet kaptak, amelyek szóról szóra megegyeznek a múzeum falaira felragasztott és felfüggesztett tablókkal. Laskai Anna jó érzéssel osztotta különböző egységekre a tárlatot, nem egy unalmas időrendi áttekintéssel állunk szembe. Az archívumban megőrzött legfontosabb dokumentumtípusokon keresztül megismerhetjük magyar zeneszerzők öszbemutatóit, az együttes külföldi turnéit,

továbbá Budapest legrégebben működő szimfonikus zenekarának mindennapi életét. A katalógusban fejezetekre osztott témák a kiállítási térben nem különösebben különülnek el egymástól, de a koncepciót tekintve ez egyáltalán nem okoz problémát.

A katalógus egy ponton túlmutat a kiállításon. A terem maximális kihasználtsága már nem adott elég teret egy hasznos, ám – ha látványos megoldással kivitelezett, akkor – rendkívül helyigényes adaléknak, az idővonalnak. Manapság igen elterjed szokás egy-egy kiállítás elején az adott témát felölelő időszakot egy időszávon bemutatni, szűkebben vagy tágabban kapcsolódó eseményekkel, adatokkal. Esetünkben a kurátor ügyesen mérte fel a fizikális tér korlátait, és bár a terem leghosszabb falán elhelyezett idővonal kellemesen enyhített volna a zsúfoltság érzeten, mégis inkább élt a könyv adta lehetőségekkel és ott igen gazdagon reprezentálták a Filharmóniai Társaság fennállásának 170 évét.

A katalógus második függeléke (186.o.) arról árulkodik az olvasónak, hogy a kiállítótérben hangzó anyag is várja a látogatókat. Az ún. *Médiasarok* valóban ezt a cél szolgálja. A Zenetörténeti Múzeum kiemelt figyelmet szentel annak, hogy a lehetőségekhez mért technikai megoldásokkal, a témából oly egyértelműen adódóan zenei anyagok is kerüljenek be a tárlatokba. Itt, a Filharmóniai Társaság termében elhelyezett számítógépen egy válogatás hallható a kereskedelmi forgalomba került és archív felvételekből, mind természetesen a Filharmóniai Társaság előadásában. A látogatókat különböző listák, illetve QR kódok segítik. A teljességre törekvő katalógus bár nem hallgatóan, de áttekinthetően csoportosítva közli a felvételek információit.

Még számtalan ponton elemezhetnénk, hasonlíthatnánk össze a kiállítást és a katalógust, de a legjobb mégis a személyes felfedezés és az olvasás. Laskai Anna remek érzékkel nyúlt az archív anyag feldolgozásához, a kiállított tárgyak rendkívül színesen, változatosan mutatják be egy zenei együttes szakmai és mindennapi életét. A kiállítás idén, 2024-ben még biztosan megtekinthető lesz a Zenetörténeti Múzeumban, érdemes felkeresni és mindenképpen ajánlott a rendkívül elegáns katalógust is megvásárolni és tanulmányozni.⁴

⁴ A kötet megvásárolható a Penna Bölcsész Könyvesboltban, a nagyobb könyvesboltokban, valamint a Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában, illetve megrendelhető a terjesztes@abtk.hu e-mail-címen.